

מלחמה בלתי סדירה

(מחשבות)
(וערעורים)

תת-אלוף ש' גזית

המלחמה החתרנית, על גילוייה השונים, נעשתה רווחת יותר ויותר לאחר מלחמת-העולם השניה. עוצמתם הגדולה מדי של מערכות-החימוש המיועדות למלחמה הגלויה היא אולי הגורם העיקרי להתפתחות זו. מן הצד האחד, נתפתחה האימה מפני עצם ההידרדרות למלחמה שבה עלולות מערכות-חימוש אלה להיות מופעלות; ואילו מן הצד האחר, נתפתח אורח-לוחמה חדש — הלוחמה החתרנית, השוללת מבעליו של מאגר החימוש את האפשרות להלום, בעיקר משום שאין הוא מציב בפניו יעד מוגדר שנגדו ניתן לפעול.

מאורעות החודשים האחרונים המחישו היטב דילמה זו. וכי במה מועילה לה לממשלת קנדה עוצמתה הצבאית, נוכח האיום להוציא להורג בני ערובה שנחטפו בידי „לוחמי קויבק החופשית“? ומה יכול העולם כולו לעשות נגד סחטנותה של „החזית העממית“, אשר החזיקה בזרקה שבירדן מאות בני-ערובה?

דוגמאות אלה, שבאו להדגים את המקרים הקיצוניים ביותר באורח-לוחמה זה, יש בהן כדי להראות, כי כל מערכת-המושגים המקובלת מתערערת ומשתנה מן הקצה, החל ביעדים ובמטרות, דרך אמצעי-לחימה, שיטות פעולה, יחסי כוחות — וכלה בהגדרת הכישלון או ההצלחה במלחמה.

ד"ר צ'ארלס וולף, מן החוקרים הבכירים במכון „ראנד“ בארה"ב, פירסם לאחרונה חוברת בשם „בקרת מלחמה זעירה*“. הגם שכבר קיימת ספרות ענפה בנושא אורח ניהול המלחמה הזעירה והמלחמה החתרנית, עוסק ד"ר וולף בתחום שעל-אודותיו נכתב מעט יחסית — ניתוח עיוני של הבעיות הכרוכות באיתורה ובסיכולה של מלחמה מעין זו.

יש כמובן עניין לא מועט בניתוח זה. אך סבורני, כי נחטא לענייננו אם לא ננסה גם לבחון ולהשוות את התאמתן של ההגדרות הכוללניות לבעיות הזירה והמלחמה שלנו.

* החוברת נועדה להיכלל בקובץ בשם „בעיות בהגנתה של אוסטרליה ומדיניות החוץ שלה“, בעריכתו של ה. ג. גלבר.

לכל מלחמה חתרנית — פותח הד"ר וולף — ייחוד משל עצמה. אף-על-פי-כן יש להו, למלחמות החתרניות, קיום כלליים מאחדים, ומאפיינים משותפים אחדים בתחומי הארגון, הטקטיקה, האלימות, הדיכוי, השכנוע והאידיאולוגיה. קיום מאחדים אלה מאפשרים לימוד כוללני של תופעת המלחמה החתרנית. עם זאת, אל לנו לשכוח את המגוון הרחב של המלחמות השונות — ולפיכך מצווים אנו על משנה זהירות, בהגיענו לשלב של הסקת מסקנות או ניסיון להכליל הכללות כלשהן לצורך מעשי. לשם נוחיות והפשטה משתמש ד"ר וולף בסקירתו בשני מונחים כוללניים:

„מהפכה” — כניו כולל לכל סוגי המלחמה החתרנית, ו„שלטון” — כניו לכל הגורמים שנגדם מתנהלת הלחימה החתרנית. ה„שלטון” הוא האלמנט המרכזי במלחמה המהפכנית. הוא מרכז את המאבק נגד כוחות המהפכה ומשתדל להרתיע „מהפכות” וללחום בהן מחד גיסא, והוא גם היעד כנגדו ממוקדת המערכה המהפכנית מאידך גיסא. אי לכך, אופיו והתנהגותו מכתיבים את דרכיה. יש לבחון מהו מבנה השלטון, ומהן הדרכים האפשריות לחיזוקו או לביסוס קיומו — מזה, או להיפך, כיצד ניתן לקעקעו, להשמידו ולעקרו מן השורש — מזה.

מדיניות מול עוצמה צבאית בלוחמה נגד-חתרנית

רווחת ההנחה, לפיה ה„מדיניות” היא הנושאת תפקיד ראשון במעלה בלוחמה היעילה נגד חתרנות, ואילו השימוש בעוצמה הצבאית — שני במעלה. זהו השוני העיקרי בין הלוחמה הנגד-חתרנית לבין המלחמה הקונבנציונלית, שם סדר הקדימות, בהתאם לאותה הנחה, הפוך.

מעניין, כי טענה זו, המקדימה את חשיבותה של המדיניות בלוחמה הנגד-חתרנית, איננה נחלתם של הוגים אזרחיים דווקא. לא אחת נשמעת טענה דומה מפייהם של אנשי-צבא מקצועיים, הגם שמאיש-צבא ניתן היה, דומה, לצפות לטענה הפוכה. אף-על-פי-כן, הגם שטענה זו חוזרת ונשנית, ומקובלת על חוגים רחבים, עדיין נשאלת השאלה — כלום אכן נכונה היא? אם ננסה להגדיר שני מושגים אלה — „מדיניות” ו„עוצמה צבאית”, כך שנוכל לבחון כל אחד מהם באורח בלתי תלוי במשנהו, עשוי להתעורר בנו ספק רב בנוכחותה של ההנחה המקובלת לגבי סדר הקדימויות שבין השתיים.

אם ה„מדיניות”, במסגרת המערכה נגד-חתרנית, מתייחסת לתחום של אי-אלימות, שכנוע, הסכמה כללית, בעוד שה„עוצמה הצבאית” מתייחסת לתחום של אלימות, דיכוי וכפייה — הנה ההבדלים העיקריים שבין מאפייני הלוחמה נגד-חתרנית לבין צורות-מלחמה אחרות טמונים בתוך כל אחד מן התחומים, ולא דווקא בהבדל שבין התחומים.

טבעי הדבר, שיהיה שוני ניכר בפסוגי העוצמה הצבאית והפעולה המדינית, אשר להם חשיבות והשפעה בקביעת תוצאותיה של ההתמודדות, בין הלוחמה נגד-חתרנית לבין מלחמות אחרות. טכניקות צבאיות המופעלות בהצלחה נגד כוחות „מהפכה” אינן יעילות בדרך כלל, גם נגד אויבים במלחמה מסוג אחר; ולהיפך — טכניקות מדיניות ודרכי-פעולה אסטרטגיות שהן יעילות בלוחמה נגד-חתרנית, סביר כי תהיינה שונות מאלה המשיגות תוצאות בצורות-מלחמה אחרות.

הערותיו של ד"ר צ'רלס וולף מתייחסות בע-

צמ, למלחמה בין שלטון לבין הכוחות החותרים נגד שלטון זה בתוך תחומיו. אין, כמובן, משמעות מיוחדת לכך שבמקרה המיוחד שלנו המדובר בשטח מוחוק, באוכלוסייה כבושה וב-ממשל צבאי דווקא. עם זאת, מתעלם ד"ר וולף לחלוטין מן הזיקה — או התלות-הקיימת בין גורמי מהפכה בפנים, בתוך השטח המנוהל בידי אותו שלטון, לבין גורם חיצון (לרוב המדובר בתנועה, או אף במדינה חיצונית, המלבה מהפכה זו). כאשר המדובר במדינה חיצונית, ובעיקר במדינה הגובלת עם זו שבה מתנהלת המלחמה הזעירה, נכנס לתמונה מיד אלמנט נוסף של מלחמה — כמעט קונבנציונלית, היא המלחמה לבידוד השטח מן החוץ, למגיעת חדירה, הסתננות וסיוע צבאי ישיר מעבר לקוים.

המלחמה שמנהל צה"ל לאורך קוי הפסקת-האש משוחררת כמעט לחלוטין מן השיקול מיהו האויב — אנשי ארגון מתבלים או צבא ירדני, סורי או אחר. כל פתיחה באש, כל ניסיון לחדירה והסתננות וכל מרדף מתנהלים על טהרת הלחימה המסורתית, וצה"ל מפעיל את אמצעיו ואת יתרונו הברור ללא כל הגבלה.

יתר על כן, אחד השיקולים המכריעים המנחים אותנו בלחימה נגד פעילות מחבלים או נגד מרי אזרחי הוא הימנעות מכל אבידה מיותרת, ומכל קרבן שאינו דרוש. אין כל סיבה לנסות להציב כלי-נשק דומים או דרכי-לחימה דומות לאלה של המ-חבלים. כאשר מפעיל צה"ל במרדף ארטילריה ומרגמות מול הנשק הקל של חוליית החודרים, לא זו בלבד שנחסכים קרבנות מצדנו אלא שבסופו של חשבון אף נחסך דמם של המחבלים. חוסר התועלת והסיכוי שבהתנגדותם מומחש להם היטב, ואו, במקום להילחם ולהסתכן במוות כמעט בטוח, מעדיפים הם להתמסר.

אותו שיקול, כמעט, קיים בדיכוי גילויים של מרי אזרחי הנשים והנערות שהיו יוצאות מבתי-הספר בעיר הערבית על מנת להפגין ולהתפרע, רק קיוו לכך שכוחות הביטחון ינסו להתמודד עמהן ברחוב. הן חיכו ל„קרבות” פנים-אל-פנים, הן חיכו לחיי-לים על מנת לרגמם באבנים, הן חיכו לחיילים שיבואו ויגררו אותן בשערותיהן למעצר. זהו מבחינתן מאבק „מפואר”, הזוכה גם לכותרות ולתצלומים בכל העולם. אולם — אם מולן מובא גייץ נושא-רמקול המכריז על עוצר מידי, וכעבור 30 דקות משוטטות ברחובות שריזניות הנכונות לפתוח באש על כל המפר את העוצר — שוב אין טעם בדרך מאבק זו. ואכן הרגיעה הושגה, למרבה הפלא, בלא שנוקדו כלל לפתיחה באש.

מנקודת-ראות זו אין לראות את ה„מדיניות” כחשובה במאבק נגד-המהפכני יותר מאשר במאבק הקונבנציונלי, ובמיוחד נכון הדבר לגבי המלחמות הקונבנציונליות שידענו בעבר הקרוב, או אלה הצפויות בעתיד הנראה לעין. במלחמת-העולם השנייה, דרך משל, השפיעה תבונתו המדינית של וינסטון צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה, על תוצאות „המערכה על בריטניה” לא פחות — אף כי בדרך אחרת, כמובן — מאשר תרומתו של חיל-האוויר המלכותי. סינגמן רי, נשיאה של דרום-קוריאה, החליט ב-1953 על שחרור שבויי המלחמה של צפון-קוריאה, ובכך השפיע השפעה מכרעת על גורלה של מלחמת קוריאה. ביטוייה של ה„מדיניות” בסכסוכים חתרניים יהיו שונים. מנקו-

דת-ראותו של השלטון מחייבת מדיניות תכליתית הפגנה גוברת והולכת של יכולת-שליטה. השלטון ישיג מטרה זו אם יקפיד על קיום החוק והסדר, ואם יעלה בידו לכפות חוק וסדר אלה על עמו, הלכה מעשה. הביטוי המעשי לכך יהיה בקיום משמעת פנימית בקרב מוסדות השלטון, ובביצוע התכליתי והנמרץ של תכניות אזרחיות שעליהן הוכרו בפומבי. פעולה מדינית המחזקת את השלטון, דמותו ותדמיתו, אינה נופלת בחשיבותה מן היכולת לספוג את פגיעותיהם של המהפכנים ולסכלן. דוגמה לפעולות מדיניות מעין אלה היא קיום בחירות, התארגנויות פוליטיות ותכניות פיתוח.

הגם שהטכניקות דומות בכל מלחמה מהפכנית, יש בכל זאת שינוי עמוק ומהותי בין מצב שבו מנהל עם מלחמה נגד שליטיו שלו, נגד המשטר הנהוג בארצו, ובין מצב שבו המדובר במלחמה נגד כוח כובש, השולט בתוקף ממשל צבאי. למעשה ניתן לקבוע, כי במקרה האחרון ודאי שאין אותה משמעות ואותה רגישות שלטונית כלפי דעת-הקהל בעם הנשלט. הנחת היסוד של ישראל היא, כי תושבי השטחים המוחזקים אינם רואים את צה"ל כצבא משחרר, והם תפזים בעזיבתו. מכאן גם חוסר הסיכוי להביא — בטווח קרוב ונראה לעין, או בהקשר ישיר ותוך ניתוק מכלל הסכסוך הישראלי-ערבי — לשינוי מהותי בגישה זו.

למרבה הפלא, דווקא חסינות זו מפני הרדיפה אחר אהדת האוכלוסיה בשטחים המוחזקים, וחוסר הרגישות להתבטאויות עוינות מצדם — תורמים להבנה ולהתקרבות יותר מכל צעד ישיר שאולי יכולנו לעשותו בכיוון זה.

גם האמצעים הצבאיים המתאימים במיוחד למלחמה בחתרנות — יהיו שונים בדרך כלל מאלה המשמשים לצורות-לוחמה אחרות. צבא בדרום-מזרח אסיה שנבנה במטרה להדוף פלישה-רבתי קונבנציונלית של סין העממית, צפון ויאט-נאם או צפון-קוריאה, לא ישמש במתכונתו זו ככוח מרתיע, או ככוח המסוגל להתמודד עם הפעולה החתרנית. יתר על כן, באותה מסגרת של תקציב ואמצעים, ניתן היה לבטח לתכנן, לארגן ולבנות מלכתחילה צבא, אשר יתאים ביעילות גדולה בהרבה לעמידה בפני סכנות אלה.

היכולת לסכל את פעולתם של כוחות המהפכה מחייבת מערכות-מודיעין משוכללות ביותר, כוחות מוגברים ומעולים של משטרה וביטחון-פנים, וכן יחידות מוגברות של שירותי הגדסה ובריאות, המיועדות לפעולה „אזרחית“ באזורים רחוקים. הרכב כזה של מערך-כוחות יעשה לאין ערוך יותר מכוחות-צבא שגרתיים, שחומשו ואומנו באורח מסורתי, והמצטיינים בעוצמת-אש וב-שריון.

כבר הזכרנו את חשיבותם של השריון והנשק הקונבנציונלי בלוחמה נגד כוחות המנסים לחדור מן החוץ, או נגד גורמי מרי אזרחי, כדי לדכא כל ניסיון כזה עד תום ולסכלו. הבעיה המאפיינת את הלחימה בכוחות חתרניים ומחבלים, היא תשלובת של אלמנטים אחדים:

● אמנות של לחמה זעירה פרמה הגבוהה ביותר — הפעלת מערך של שדאים מעולים, יכולת להתקרב ליעד בהסתר וללא מתן אתראה, ותקיפתו של יעד כזה במירב היעילות והמהירות.

● טכנולוגיה תעבורתית מעולה, אשר צריכה לבטל את יתרונו של היריב, שעיקר כוחו בהליכה ברגל, בשטחים שהם, כביכול, בלתי-עבירים. כלי-רכב המסוגלים לנוע כמעט בכל שטח, ובעי-קר מערך מסוקים המדלגים מעל כל מכשול — הם המפתח לבעיה.

● יכולת להנחתת אש יעילה ותכליתית על מנת לחסל מקומות מסתור של המחבלים תוך סיכון מינימלי של לוחמינו.

● כושר לחימה מעולה בטיהור פתים ומערות על מנת לצאת תמיד מהמתודדויות אלה — כאשר יש הכרח לבצען — בניצחון.

● הפעלת לוחמה פסיכולוגית, המיועדת להשגת מטרות שונות במקביל — להרתיע את האוכלוסיה מהצטרפות לשורות המ-חבלים; להביא את חברי ארגוני המחבלים עצמם להתמסר, ולהסגיר אף חברים אחרים; לשכנע בחוסר התכלית והסיכוי של המאבק כולו; לזרוע מבוכה ואי-אמון בקרב אנשי הארגונים. לעומת זאת, דומה כי הערותיו של ד"ר וולף, המתייחסות אל ארגון שונה ומתאים יותר של כוחות משטרה, ביטחון-פנים והנדסה — מוגזמות במידת-מה בכל הנוגע לתנאי זירתנו. מטבע הדברים נודעת משמעות לסוג החימוש והציוד של הכוחות הפועלים בצאתם למבצע, ובוודאי שאין הם יוצאים למבצע מעין זה ללא שיקול והתאמת החימוש לנסיבות המיוחדות. התנאים להצלחה הם, לאמיתו של דבר, שניים:

● רמת האימון הכללית של היחידה הפועלת;
● הניסיון והוותק של היחידה בפעולות מעין אלה. מצויות יחידות המכירות היטב את השטח, ואשר סיגלו לעצמן את חוש ההבחנה בין חשודים לחפים מפשע.

כדי לנהל מלחמה יעילה נגד-חתרנות היא, בדרך כלל, צורך בכוחות המצטיינים בניידות-שטח, בניידות-אוויר ובסיוור ותצ-פית אויריים, וכן ביכולת לפעול בהצלחה כיחידות זעירות לתקופות-זמן ממושכות, תוך קיום קשר יעיל עם המפקדות בדרג גבוה.

התייחסות זו ליכולת פעולה עצמאית ומנותקת למשך זמן ארוך — אין לה כל משמעות בתנאי זירתנו. גודל השטח, היעדר אזורים בלתי עבירים ובלתי חדירים, קרבתם של מקומות-יישוב — הם המכתיבים את אופי הפעולה.

ככלל אפשר לקבוע, כי נודע יתרון ברור לכוחות-משטרה או מיליציה על כוחות צבא רגילים. כוחות מן הסוג הראשון מתור-גלים יותר בשיתוף פעולה עם המינהל האזרחי, שהרי יעודם הטבעי הוא לקיים חוק וסדר ולהגן על אוכלוסיה מגורמים עוינים.

כדי שיוכלו הכוחות למלא את המוטל עליהם כהלכה, דרושה היכרות מקרוב של מכלול המאורעות בזירה המקומית, של האנשים בה ושל המוסדות הפעילים. במלים אחרות — דרוש מודיעין בעל אופי משטרתי, ולא דווקא מודיעין קרבי, המאפיין את כוחות הצבא.

כל החלטה על בניית כוחות המכוונים לסוג אחד של פעולות ומשימות פירושה, בדרך כלל, צמצום יכולתם והתאמתם של אותם כוחות לקראת סוג שונה של פעולות ומשימות.

השאלה הראשונה, כמובן, תהא, כיצד קובעים אילו כוחות משתייכים ללוחמי הגרילה — כלום רק הללו המחזיקים בנשק? ומה דינם של הלוחמים ב„שעות הפנאי“, רק באורח ספורדי — כלום נחשבים יחסית ל„ימי העבודה“ שלהם, כלוחמים פעילים? ולהיפך — לגבי הכוחות נגד-החתרנות — כיצד נתייחס אל כוחות המשטרה, אל סיורי האויר והים, או שמא נחשב את כוחות היבשה בלבד?

יתר על כן, אם בכוחות הביטחון בוודאי נודעת חשיבות עצומה למערך הלוגיסטי, הנה גם בכוחות המחבלים קיים מערך לוגיסטי, מסועף וגדול למדי. אל לנו לשכוח את מערך הסייענים, אנשי השירותים, אנשי התקשורת והשכבה הפוליטית-אידיאולוגית. אם נשקול את יחסי-הכוחות הכוללים של כוחות הביטחון הישראליים מול מערך ארגוני המחבלים בתוך השטחים המוחזקים ומעבר לקוי הפסקת-האש, לא זו בלבד שלא נוכל לדבר על יחסי-כוחות של 10 ל-1 כאמור, אלא קיימים בוודאי יחסים הפוכים, של רוב כמותי ברור לארגוני המחבלים מול כוחות הביטחון.

הבעיה המרכזית של כוחות הביטחון היא היכולת לרכז כוחות למשימה מסוימת, תוך הימנעות מהשקעת כוחות ובזבוזם במשימות בלתי-תכליתיות. את היתרון הכמותי יש להשיג כמו-כן, בנקודה ובזמן מוגדרים — בעת חיפוש, מרדף, עוצר וכדומה.

מבחינה היסטורית, בוודאי שאין לקבוע „מסמרות“ בסוגיה זו. במלחמות שונות מצאנו יחסי-כוחות שונים בתכלית. בפיליפינים היה היחס 1 ל-2, ואילו בקניה היה 1 ל-20 או ל-30, ובמלאיה הגיע אף ל-1 ל-40.

עם זאת נודעת משמעות רבה להתפתחות ולשינוי ביחסי-הכוחות תוך כדי המערכה לשלביה. כך, למשל, יש ליחסי-כוחות גדול והולך משמעות שונה אם הוא תוצאה של צמצום בהיקף הכוחות המהפכניים (בעוד כוחות השלטון נשארים ללא שינוי, או אף מצטמצמים), או תוצאה של גידול בהיקף כוחות השלטון הפועלים נגד החתרנים, גם אם יש במקביל גידול בהיקף כוחות המהפכה.

ההבדל במהותם של יחסי-הכוחות בין סוגי-הלוחמה השונים נובע מכך, שכאשר קיים קו-חזית ברור, נהנה המגן מיתרון גדול, הנובע מיכולתו לחזק את מערך ביצור-המגן שלו ולשפרו ואכו, מקובל שבאורח-לחימה זה יספיקו יחסי-הכוחות של 2 או 3 ל-1 לטובת המגן. אך כאשר קו החזית אינו קיים, כמו במלחמת הגרילה, אין למודל זה של יחסי-כוחות כל משמעות. המצב דומה או יותר למערכת הגנה נגד-מטוסים. המתגונן החייב להיות מוכן לעמוד בפני מתקפה אווירית — אינו יודע מתי תבוא והיכן. לפיכך, אפילו יצליח לקיים יתרון על-ידי קיום רמת-כוננות גבוהה בכל אחד מן היעדים האפשריים לפעולות היריב, הנה מספר המתקנים העשויים להוות יעד לתקיפה מן האויר גדול כל-כך שכוח ההגנה נ"מ הולך ורוב עד כדי עיוות יחסי-הכוחות לטובת התוקף באותו יעד מוגבל כנגדו תרוכז ההתקפה האווירית.

ההנחה כי במלחמה קונבנציונלית קו חזית ברור הוא יתרון גדול למגן נכונה רק כאשר המדובר ברמה השקטית; הוה אומר, באותה נקודת-מערכה יש צורך בכוחות

אמנם, יש אמת בהבחנה זו באופיים המש-טרת-מיליציוני של כוחות הביטחון ובשוני במשימות המודיעין המשמשות במערכה זו. עם זאת אסור לשכוח גם את קיומן של משימות המחייבות מודיעין כמעט מסורתי, כתוצאה מקיום אויב גם מעבר לקיום, המנסה לחדור בעדם או המפעיל אש. יתר על כן, גם במערכה הפנימית קיימות שתי משימות הרחוקות מאוד משגרת ההתעניינות של מודיעין משטרה: ראשית, מעקב אחר סוגי צידום וחימושם ואחר שיטות פעולתם של ארגוני המחבלים, והצורך להגיב במהירות בעקבות כל שינוי בתחום זה. שנית, היכולת לנתח מבצעים ופעולות, הישגים וכישלונות, והיכולת לכוון את הפעלת הגורם המבצעי שבמפקדה באורח יעיל ותכליתי יותר.

לסיכום עניין זה יודגש, כי ההבדלים שבין מלחמה נגד-מהפכנית לבין סוגי סכסוכים אחרים מתבטאים בהבדלים הפנימיים שב-תוכן ובהתנהגות של ה„מדיניות“ מן הצד האחד, ושל „כוחות הביטחון“ מן הצד האחר, ולא בחשיבות היחסים שבין שניהם.

יעדי הלוחמה נגד-החתרנות

כיצד מודדים הצלחה או כישלון במערכה נגד-החתרנות? במל-חמה מסורתית, קנה-המידה העיקרי הוא התקדמותו של קו החזית או נסיגתו. לקו החזית אין כל משמעות בלוחמה נגד-חותרנות, כשם שאין כל משמעות לכיבוש שטח ואף להשמדת כוחות. במרבית המקרים אין ליריב החתרני כל שליטה על שטח בשלבים המוקדמים, ולרוב המכריעים, של ההתמודדות.

ההבחנה בעניין התקדמות או נסיגת קו החזית אינה מדוייקת, שהרי כל ארגון מהפכני-חבלני חותר להגיע לשליטה מוחלטת באיזור מסויים. זהו שלב ברור בספרות התו-רתית של כל הארגונים החתרניים. אין גם לזלזל בהישגים בתחום לכידתם או השמדתם של כוחות המחבלים. המשמעות המעשית אינה רק בעצם הפגיעה והדלדול בשורותיהם, אלא אף — במידה לא פחותה — ביכולת ההרתעה מהצטרפות אל שורותיהם, ויתרה מזו — מן הנכונות להיות לוחם פעיל בתוכם.

מטרתו של השלטון תהא לתקוף את המערכת הארגונית-החתי-רנית ולפגוע בה, לתקוף את המכניזם שבאמצעותו מתפתח הכוח החתרני. כן חייב השלטון לשים לעצמו כמטרה את האוכלוסיה ואת שאר המקורות החיצוניים המסייעים לכוח החתרני; עליו לפעול בקרב האוכלוסיה, לנסות להשפיע עליה, ולהביא לצמצום סיועה של אוכלוסיה זו לחתרנים הפועלים מבפנים. כלפי מקו-רות-הסיוע שמבחוץ חייב השלטון לפעול למניעת אספקה מחו-דשת של הצרכים החיוניים.

וכאן, לצורך פעילות זו — יש מקום אצלנו לשילוב כל הזרועות הצבאיות בהשגת הבידוד: כוחות היבשה והאויר — לסיור, לתקיפה ולהובלת כוחות, והכוחות הימיים — לבידוד הזירה הימית הארוכה.

מדיים לקביעת יחסי-כוחות

מקובל לדבר על יחסי כוחות של 10 לוחמים נגד-החותרנות למחבל אחד, כתנאי מוקדם להצלחה במלחמה זו. למעשה אין כל משמעות למספרים אלה.

תוקפים גדולים יחסית לעומת הכוח המגן. אולם מנקודת-ראות כוללת של המערכה, אין כל סיבה שהלחימה הדפנסיונית תהא חסכונית יותר. אדרבה — אורח-לחימה זה כרוך בהשקעה של כוחות רבים ומפורים, כדי לוודא יתרון ביחסי-הכוחות בכל מקום בו עלולה להיפתח מתקפת האויב. ואילו הכוח התוקף הוא שיכול לבחור לעצמו את החוליה שבה מתכוון הוא לפצח את מערך האויב, ולהגיע שם לתוצאות על-ידי קיום עדיפות ביחסי הכוחות.

מבחינה זו חשוב, אולי, להתייחס לכשלונם של ארגוני המחבלים בפעולותיהם שמעבר לקוי הפסקת האש. בעצם, ללא יוצא מן הכלל, היו אלה פעולות הטרדה אשר סוכלו, נמנעו או נהדפו תוך השקעת כוחות קטנים יחסית. יתר על כן, בהרבה מקרים, די היה באמצעי הגנה סבילים כגון גדרות ומוקשים כדי להשיג את התוצאה.

ארגוני המחבלים אינם מתרכזים במספר מועט של לוחמים נבחרים, אלא מעדיפים גיוס המוני וראוונתני של פלשתינאים במספר גדול ככל האפשר, תוך חוסר-יחס משווע בין גודלו של כוח המחבלים לבין מספר פעולותיו. מכאן שיחסי-הכוחות מטעם זה חמור ביותר לרעתם.

המסקנה היא, כי ככל שמערך המודיעין של השלטון טוב יותר ומסוגל לספק מידע מדויק לגבי הגזרה והעיתוי הצפויים להת-קפה, וככל שיקצר משך-הזמן הדרוש לו למגן לצורך תגובה (פונקציה של התארגנות כוחותיו, רמת הכוננות ויבילות-האוויר שלהם) כן יצטמצם יחס הכוחות שידרש למגן למטרה זו.

יתר-על-כן, חשוב להדגיש כי סוגי הכוחות העומדים לרשותו של השלטון חשובים לא פחות מכמותם; שהרי אין כאן צורך בסוגי-יחידות שחימושן יקר (כגון טנקים, מטוסי-ירוט חדי-שים וכדומה), המקובלים במלחמה קונבנציונלית.

לכל אורך הניתוח, מתמקד ד"ר וולף בסוגיה אחת בלבד — יחסי-כוחות כמותיים בכוח-אדם. גישה זו מצמ-צמת ביותר את נושא יחסי-הכוחות שכן לאמיתו של דבר קיימים מדדים נוספים ליחסי-הכוחות על-ידי השוואת ההשקעות בתקציב, בחימוש, במערך-תקשורת, במטוסים וכדומה. ניתן בעצם לסכם במעין נוסחה, כי הצלחתו של מערך המחבלים תלויה ביחס שבין מערך-האמצעים הכולל שלו מול מערך האמצעים המופעל על-ידי השלטון המתגונן. ככל שכלל יחסי-הכוחות גדול יותר, כן גדולה הצלחתו של המערך המהפכני.

בעוד המערך בקוי הפסקת-האש של צה"ל היה קיים בעיקרו ממילא, להתמודדות עם הצבא הערבי שמעבר לקו (ודווקא בקו-החזית שבו אין כמעט פעילות מחבלים, קו תעלת-סואץ, השקיע צה"ל את מירב המאמצים הלוגיסטיים והאחרים...) — אין היערכות יקרה בתוך שטח ישראל והשטחים המוחזקים; אין ביצורים, גדרות, מוקשים ומערכות מתוחכמות רבות אחרות. אולי ההשקעה היחידה הברורה שעליה ניתן להצביע היא מערך הכבישים החודשים שנשללו, כדי לאפשר לחקלאים גישה בטוחה אל אדמותיהם ללא הסתכנות במיקוש.

מאפייני ההצלחה בלוחמה נגד-חתרנות

אחד ממאפייני הלוחמה נגד-חתרנות הוא הקושי בקביעת אמות-מידה מהימנות למדידת ההצלחה בה. כל עוד נמשכת המערכה נגד-חתרנות, קשה לפסוק בבירור ולקבוע, "ניצחון" או, "מפלה".

המדדים העומדים לרשותנו במלחמה רגילה אינם ישימים לצורך זה.

גם מדידת האהדה והסיוע העממי ותודותיהם מן המהפכנים לשלטון ולהיפך אינה יכולה לשמש למטרה זו; מה גם שאין בדינו כל, "מד-חום" למעקב אחר תנודות אלה. הניסיון מראה, כי כוחות המהפכה או השלטון, השפעתם עשויה להתגבר על אף נסיגה באהדת הציבור כלפיהם, ולהיפך — השפעתם עשויה לדעוך בעיצומה של אהדה כזו.

אף-על-פי-כן, מן הראוי להתייחס ביתר קפיד-דה למאורעות החודשים האחרונים בירדן. כמעט בשיא הצלחתם ופרסומם של ארגוני המחבלים, ואולי דווקא בשל כך, הלכה חוצפתם וגדלה, עד שכמעט ונטלו את השלטון בגדה המזרחית של הירדן. בהסכם אחר הסכם, ניסה המלך חוסיין לקבוע גבול וסייג להשתוללות המחבלים כממלכתו; אך בציניות ובגסות-רוח הפרו הללו כל הסכם וניסו לקבוע עובדות חדשות באשר למעמדם.

משהגיעו הדברים לשיאם — בפרשת חטיפתם של המטוסים לורקא — פתח חוסיין במערכת-נגד ולמרבח הפלא נתברר תוך חודשים אחדים עד כמה נבובה היתה התנפחותם של ארגונים אלה. קשה לומר כי פעולות הצבא הירדני נגדם נעשו בדרך היעילה ביותר, אולם אף-על-פי-כן — צעד אחר צעד הולך מעמדם ומתערער, איזור אחר איזור מטהר מהם, ובמקביל לכך — קטנה והולכת גם אהדת האוכלוסייה הפלשתינאית אליהם.

לוא טרחו מנהיגי ארגוני המחבלים לעשות את חשבון-הנפש, ולבדוק להיכן הגיעו לאחר שש שנות פעולה נגד ישראל (מאז פתחו במבצעים בינואר 1965) — קשה לומר כי היו מוצאים במה להתגדר.

כדי להיות בטוחים כי תהליך ההצלחה בלוחמה נגד חתרנות אכן נמשך, עלינו לבחון תחילה את הדברים הבאים:

א. כי ה, "מחיר" אותו נדרשת המהפכה לשלם בעד הישגיה גדל והולך, ואילו יכולתה לממש הצלחות — קטנה והולכת.

ב. כי הארגון המהפכני מתקשה יותר ויותר לממש את תשורתו מותיו ולהפכן לפעולות חתרניות (כלומר על אף הצלחותיו בגיוס אנשים, בהתארגנות ובהשגת חימוש — קשה לו לבצע פעולות של ממש, וניכרים יותר ויותר סימני תסכול, חיכוכים ואי-הבנות בתוכו).

ג. כי כוחות המהפכה הולכים וכלים (מהר יותר מן המנגנון ה, "מיצר" ובונה כוחות חדשים).

ד. כי ניסיונותיו של השלטון לתגבר את היכולת ההגנתית בדרגים מקומיים (על-ידי ביצורם ופריסתם מחדש ועל-ידי הקמת כוח משטרה גאמן ויעיל) — נושאים פרי.

ואולם, סימן-מעידי מהימן מכל האחרים הוא, כנראה, הקצב שבו מצליח השלטון לרכוש לצדו מפקדים בדרגות גבוהות ובינוניות ואנשים מן השורה מקרב אנשי המהפכה — בין כתוצאה מלכידתם ובין כתוצאה מעריקתם והתמסרותם.

בתנאים שלנו דומה כי אין לדבר על עריקים — דהיינו, על מפקדים מקרב ארגוני המחבלים הפלשתינאים אשר יחליטו לנטוש את ארגוניהם ולתמוך בממשל הישראלי ובמדיניותו. תופעה זו אפשרית רק כאשר המדובר במהפכה

השואפת להחליף את השליט או המשטר של אותה מדינה עצמה. באנלוגיה מתופעה זו לבעיותינו אנו, דומה שניתן לדבר על שלושה דברים:

א. מעברם של חברי ארגוני המחבלים ממעמד של פעילות אקטיבית לחברות פסיבית ואולי אף עד נטישת הארגונים להלכה או למעשה.

ב. יכולת הממשל הישראלי לגייס סוכנים ומקורות בקרב האוכלוסיה או מתוך חברי הארגונים. אפילו המדובר במגוייסים שכירים, אשר עיקר מעיינם בבצע-כסף, עצם נכונותם להתגייס לשירות השלטון עשויה להיות, "מד-חום" יעיל לקביעת הערכ-תו של השלטון בעיני התושבים.

ג. תהליך ה"דומינו" בחשיפת רשתות מחבלים. ברור כי יש הבדל מכריע בין מקרה שבו מחבל שנתפס מביא לחשיפתה של רשת שלמה, למקרה שבו ההצלחה מצטמצמת בנפילת אותו מחבל בלבד.

מן הראוי להוסיף סימן מעיד נוסף — מהם סוגי היעדים אשר כוחות ה"מהפכה" בוחרים לעצמם לפעולותיהם. פגיעה ביעדים חיוניים יותר ויותר, מול הטרדת יעדים שוליים יותר ויותר.

ארגוני המחבלים הפלשתינאים, כמעט ללא יוצא מן הכלל, הצטיינו בהימנעות כמעט מוחלטת מכל ניסיון להתמודד עם יעד חיוני לישראל. כמעט כל יעד אשר זכה לאבטחה, ולוא מינימלית — חדל לשמש מטרה לפגיעה. כך נדחפו לפגיעות במטרות שוליות ומקורות ביותר. אלמנט ההטרדה נותר, כמובן, אך בכך חרצו למעשה את הדין על עצם יכולתם להפוך לגורם המסכן את השלטון הישראלי.

קביעת המאפיינים הנכונים נעשית מורכבת יותר בשל שתי בעיות הקיימות, אמנם, גם במלחמה קונבנציונלית, אך ממלאות תפקיד חשוב במיוחד במלחמה החתרנית. האחת היא העיוות האפשרי בהתנהגותם של ממלאי תפקידים בכוחות השלטון, כתוצאה מבחירת אינדיקטור מסוים למדידת ההצלחה. כך, למשל, אם נקבעו כמאפיין אבידות היריב, יש חשש לדיווחים מגופחים לגבי היקף אבידותיהם של כוחות ה"מהפכה", או להסתוו — במתכוון — של הקו המבדיל בין אנשי ה"מהפכה" לבין אזרחים בלתי-מעורבים — כך שמתייחסים לנפגעים רבים מבין האוכלוסיה כאילו היו לוחמי ה"מהפכה".

אינדיקטור זה, ללא ספק, הוא מן החשובים ביותר. מטעמים מיוחדים הקשורים באופי החברה הישראלית ובמסורת שנתפתחה במשך 23 שנות קיומו של צה"ל, ספק אם יש צבא בעולם המקפיד עד כדי כך על דיוקן ומהימנותו של הדיווח המתייחס לאבידות האויב (סדיר ומחבלים כאחד). ככלל, נפגעו על-ידי כוחות הביטחון, ערבים מעטים מאוד מתושבי השטחים המוחזקים אולם בכל אותם מקרים שבהם נפגע חשוד אשר סירב להיעצר או להיבדק — מקפיד הדיווח לדבר על "חשוד" בלבד. ואם מדווח כי נפגע מחבל, נעשה הדבר רק כשעובדה זו נבדקה ואומתה כהלכה. דווקא הצד שכנגד, ואולי שוב מטעמים אופייניים לכלל המדינות והצבאות הערביים — נגוע ביותר בתופעה של הגזמה ודיווח כוזב. הביטוי העיקרי של שיטת-דיווח אומללה זו בקרב ארגוני המחבלים הוא בשלושה תחומים:

א. שביעות-רצון עצמית, ומכאן חוסר כל צורך להרחיב פעו-לות והישגים.

ב. חוסר אפשרות להסיק מסקנות או לקחים מן הפעולות שבוצעו — אם הצלחה ואם כישלון.

ג. ככל שההילה מתוצרת-עצמית גדולה יותר, כן גדל הנוק המוסרי-פוליטי שנגרם לארגוני המחבלים כתוצאה מכל כישלון ונסיגה.

הבעיה השניה מתייחסת לכך, שכל הערכה לגבי הצלחה והת-קדמות מחייבת ידע מהימן לגבי מאפייני התנהגותם של כוחות ה"מהפכה" ומגמותיהם. כך למשל, יתכן, כי כוחות אלה שואפים לחזק את שליטתם בחלק אחד של הארץ, ועושים זאת על-ידי הוצאה להורג של ממלאי תפקידים שונים באותו איזור. במקרה זה תחשבנה פעולות הלחימה באזורים אחרים למוצלחות, מב-חינת מבצעהן, אף אם אחוז הנפגעים בקרבם יהיה גבוה יחסית, שהרי קרבות אלה מכוונים לריתוק שימת-לבו וכוחותיו של השלטון מחוץ לאיזור שבו מנסה ה"מהפכה" להתבסס.

הבעיה הראשונה, הופכת את מדד האבידות למדד שאינו מהימן, ואילו הבעיה השניה — הופכת את הבחינה הפשוטה של הצל-חות טריטוריאליות כבלתי ניתנת לישום.

על השלטון לחתור להגבלת יכולתה של ה"מהפכה" לבצע פעו-לות-טרור, ולהביא לכדי רמה נסבלת (לשלטון), כך שהמשך מאמציה של ה"מהפכה" יביא, בסופו של דבר, למסקנה כי אין העניין כדאי יותר. כאשר מכלול מסויים של אמצעים שנקטו על-ידי השלטון מאפשר תוצאות טובות יותר של סיכול, מת-נהל תהליך של ניצחון השלטון.

מודיעין וידיעות — צרכים ולבטים

מערך מודיעין ורמת ידיעות מדויקות ומהימנות ממלאים תפקיד מרכזי בכל תחומי המאבק החתרני, הן בקרב כוחות המהפכה והן לשלטון. עצם האפשרות להגיע לרמת-ידיעות מעין זו תלויה במידה רבה בהתפתחות הכללית של האיזור.

ככלל, קשה לשלטון להשיג ידיעות מדויקות, ובעיתוי הנכון, בארצות מפותחות פחות — יותר מאשר בארצות המפותחות יותר. בארצות מפותחות, רמת-המודיעין של השלטון טובה, בדרך כלל, מזו של הכוחות המהפכניים, בעוד שבארצות מפו-תחות פחות — המצב הפוך.

לא פחות מדרגת ההתפתחות של הארץ והמדינה, חשובה דרגת התפתחותו של האויב המהפכני. קשה להשיג את הידיעות הדרושות לכוחות השלטון, אם המדובר בארגון-אויב ששיטות פעולתו פרימיטיביות. באורח תמציתי ניתן לקבוע, כי השלטון חפץ לדעת — מי רוצה לפעול נגדו, היכן, ומתי. בשיטת הפעולה של ארגונים פרימי-טיביים, כמעט שאין אפשרות להגיע לכך. כאשר פעולות חול-יות-מחבלים נגד ישראל בשיטה של כל הרוצה לפעול יפעל כל אימת שירצה, היכן שירצה ובכל דרך שירצה, הרי זו משימה חסרת סיכוי.

אפילו כאשר הארגון משוכלל קצת יותר, וחוליה מקבלת הור-אות-פעולה באמצעות שידור-צופן באחת מתחנות-הרדיו הער-ביות, עדיין אין בכך כל סימן מעיד. ניתן אולי לומר, כי אפילו משדרר של אותו שידור-צופן לא יכול היה לומר — בעקבות שידורו — האם תפעל החוליה, מתי, והיכן!

א. איסוף, עיבוד ויכולת שליפת ידיעות;

ב. קיום מגע שיטתי עם האוכלוסיה;

ג. מעקב שיטתי, רצוף ומדויק אחר התנהגות האוכלוסיה ותגובותיה;

ד. התאמת המרכיבים דלעיל לצורך גיבושן של תכניות מבצ-עיות, הפעלתן ופיקוח עליהן.

ישנה סכנה, כי שיפור מערך המודיעין ושכלולו עלול להביא להעלאת שליטים רודניים או לחיזוקם. זוהי בעיה ממשית, שאין להקל בה ראש, אף כי אין היא שונה ביסודה, כמובן, מכל התפתחות של טכנולוגיה ומודרניזציה בארצות בלתי-מתפתחות. יש לנקוט בצעדי-זהירות מתאימים, על-מנת לצמצם סכנה זו במידת האפשר.

לעניין המעקב השיטתי אחר התנהגות האוכ-

לוסיה יש להוסיף את החשיבות הרבה הנודעת למודיעין בכל הנוגע להפקת הלקחים. המלחמה בפעילות חתרנית מחייבת מעקב וניתוח בלתי-פוסקים אחר המאורעות, בעיקר על מנת להגיע לניצול נכון, חסכוני ומושכל של כוחות הביטחון למטרות השונות, ועל מנת להתאים נכונה את מערכת הענישה לצרכים.

אף-על-פי-כן, אין להגזים באפולוגטיקה בשאלה זו, ואין לקבל השלמה עם מציאות מעין זו כ„ריאקציונית“, לעומת שלילתה כ„ליברלית“. ללא ידיעות ומודיעין יעילים, יתרה מזו — ללא הכישרים הדרושים להילחם במרידה ובחתרנות בכלל, כל שלטון הבנוי על עקרונות של חרות וקידמה יוכרע ויובס על-ידי המהפכות...

אם יש דבר המסייע במידת-מה לכוחות הביטחון שלנו, הרי זו תאוותם הבלתי-נבלמת של ארגוני המחבלים לממלכתיות ולכל גיוני הצבאיות. ככל שנעשה הארגון מסועף יותר, מאורגן יותר ו„מטופל“ במסמכים, דיווחים וטפסים למיניהם — הריהו נעשה גם פגיע יותר.

בכל אחת מהמשימות של הלוחמה נגד-חתרנות תופסת מקום מרכזי החתירה לשיפור היכולת לאסוף מודיעין ולנצלו. עם זאת, יכולת זו חיונית, אולי, במיוחד בכל הנוגע להפעלה מבו-קרת של אמצעי לחץ וענישה. ואכן, ספק אם קיים דבר העשוי לטפח את ההערכה לשלטון בעיני עם ואת מרותו יותר מן היכולת המופגנת להתאים את העונש והשכר — לחטא. לעיתוי הענישה נודעת חשיבות לא פחותה מאשר לחומרתה. כושר הבחנה כזה מחייב יכולת לבדוק ולאמת מי עושה מה ומתי, וזאת במהירות, במהימנות ובדייקנות, אשר כמעט שאין סיכוי כי ימצאו בשלטון של מדינה פחות מפותחת.

האבחנה של ד"ר וולף בעניין העיתוי היא אולי מן החשובות ביותר בכל ניתוחו, ודומה כי יש עניין לפרט ולהרחיב בנקודה זו, בכל הנוגע למקרה המיוחד שלנו. מבחינתה של ישראל אין הבעיה „חינוכית“. אין זה מאסר של פושעים פליליים, אשר מנסים להחזירם לדרך הישר. אף איננו מצפים לכך, שחברי ארגוני המחבלים יתחנכו וייעשו אוהדי השלטון.

מערכת הענישה שלנו חותרת במשולב לכיוונים שונים:

● מטרה אחת, הברורה והמובנת מאליה היא המניעה — למצוא את המחבל ולעצרו, כדי למנוע ממנו כל אפשרות-פעולה נוספת.

● מטרה אחרת היא הרצון להפגין את יכולתם של כוחות הביטחון ואת יעילותם, וכמטרה להפגנה זו משמשת כלל האוכ-לוסיה אף יותר מן המחבלים. חשוב לנו להצליח בהפגנה זו אף בקרב האוכלוסיה הישראלית עצמה — ולהחדיר בה את תחושת האמון בנורעות הביטחון.

● מטרה נוספת, כמובן, היא ההרתעה — למנוע סידע מן המחבלים ורצון להצטרף אליהם, ולהשפיע על מי שכבר הצטרף להישאר חבר פסיבי בלבד בארגון.

● עוד מטרה היא לשכנע בחוסר התועלת והתקוה שבעצם הפעילות החתרנית נגד השלטון הישראלי.

בכל אלה נודעת חשיבות לענישה ופגיעה באוכלוסיה הבלתי-חבלנית, אולי אף יותר מאשר במחבלים עצמם.

שני כללים קובעים בעניין זה:

הראשון: ככל שמידת מעורבותו של מאן-דהו בפעילות המחב-לים קטנה יותר, כן גדלים הסיכויים להשפיע עליו על-ידי עני-שה, ולהרתיעו מהמשך אותה פעילות (והמדובר, בעיקר בסיי-ענים).

השני: דיוק ה„פגיעה אל הבול“ — כלומר, לא לשגות בפגיעה בחפים מפשע.

מרכיביהם של הנתונים הדרושים על מנת להגיע להפעלה מבו-קרת של אמצעי לחץ וענישה הם: